

ρίση τὰς γραφὰς ομάδος κωδίκων τὰς ὁποίας ὀνομάζει π καὶ τὰς θεωρεῖ ὡς ἄνευ σημασίας, ἐπειδὴ δὲν ἀντιπροσωπεύουν οὐδεμίαν παράδοσιν. Οἱ κώδικες αὐτοί, Paris 2712, Venice 467 καὶ Vienna phil. 48 (βάσις τῆς ἐκδόσεως τοῦ Aldus), εἶναι μεταγενέστεροι τοῦ Τρικλινίου. Παραδόξως οἱ κώδικες αὐτοὶ ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπὸ πολλῶν μέχρι τοῦδε ἐκδοτῶν, οἱ ὅποιοι δὲν ἀντελήφθησαν τὸν χαρακτῆρά των. Ὁ Turyn τελειώνει τὴν μελέτην του ἐξετάζων μερικοὺς ἀπομεμονωμένους κώδικας ὡς καὶ ἄλλους τινὰς οἱ ὅποιοι εἶναι ἀντίγραφα ἐντύπων ἐκδόσεων. Τὰ συμπεράσματά του συνοψίζονται εἰς τὴν σελίδα 202 ὑπὸ τὴν μορφήν συμβουλῆς πρὸς τὸν μέλλοντα ἐκδότην τοῦ Σοφοκλέους : καθ' ἣν, α) τὰ χειρόγραφα Laur. 32, 9, Leiden Bibl. Publ. Græc. 60A, Florence, Laur. Conventi Soppressi 152. Paris Supplément grec 109, Modena a. T. 9. 4, καὶ Vat. Gr. 2291, εἶναι θεμελιώδους σημασίας, β') πρέπει ν' ἀποκλεισθῇ ἡ ἐπίδρασις τοῦ π, καὶ γ') ὀρθῶς νὰ ἐκτιμηθῇ ἡ βυζαντινὴ παράδοσις.

Ὁ Turyn προσέφερε ὑψίστης σημασίας συμβολὴν εἰς τὴν μελέτην τοῦ Σοφοκλέους διὰ τῆς ταξινομήσεως τῶν κωδίκων τῆς παραδόσεως. Ἄν καὶ ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου εἶναι ἡ χειρόγραφος παράδοσις, ἴσως θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξετασθῇ καὶ ἡ ἀξία τῶν παύρων διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ κειμένου, ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν χρησιμοποίησιν φράσεων τοῦ Σοφοκλέους ὑπὸ τῶν συγγραφέων τῶν ἑλληνιστικῶν καὶ βυζαντινῶν χρόνων. Ἡ ἐξέτασις ἀμφοτέρων τούτων τῶν κλάδων τῆς παραδόσεως θὰ συνέβαλλεν εἰς τὴν καλυτέραν ἐπεξεργασίαν τοῦ κειμένου, τοῦτο ὅμως οὐδόλως μειώνει τὴν ἀξίαν τῆς λαμπρᾶς ἐργασίας τοῦ διακεκριμένου Πολωνοῦ φιλόλογου, ἥτις ἀποτελεῖ ὑπόδειγμα καὶ ἐπίτευγμα, τιμῶν τὸν συγγραφέα.

GEORGE L. KOSTAS

Dumbarton Oaks Papers, Number Six, 251 pp., Harvard University Press, Cambridge, Mass. 1951.

Ἡ πλουσία εἰς ἐμφάνισιν καὶ ὕλην νέα ἐκδοσις τοῦ Ἰνστιτούτου Dumbarton Oaks τοῦ πανεπιστημίου Harvard, ὁ ἕκτος κατὰ σειρὰν τόμος τοῦ Dumbarton Oaks Papers, ὀφείλεται εἰς τὴν προσηκτικὴν ἐργασίαν ομάδος ἐκλεκτῶν βυζαντινολόγων εὐρισκομένων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν Οὐασιγκτῶνα. Ἡ ποικιλία τῶν θεμάτων τῶν ἀφορῶντων εἰς τὴν ἱστορίαν, ἀρχαιολογίαν, θρησκείαν καὶ τέχνην τοῦ Βυζαντίου, εἶναι ἐξαιρετικῶς εὐχάριστος διότι συνεχίζει τὴν παράδοσιν τῶν πέντε προηγουμένων τευχῶν τῆς πραγματικῶς ἀξιεπαίνου αὐτῆς σειρᾶς.

Ὁ τόμος αὐτὸς περιλαμβάνει ἑπτὰ μελέτας ἐπὶ διαφορῶν λίαν ἐνδιαφερόντων θεμάτων· αἱ δύο πρῶται ἀνήκουν εἰς τὸν καθηγητὴν Vasiliev. Ὁ κορυφαῖος βυζαντινολόγος εἰς τὴν πρώτην του μονογραφίαν θίγει τὸ προσφιλές του θέμα περὶ τῆς ἱστορικότητος τῆς δευτέρας ρωσικῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ 907. Περιγράφει τὰ κείμενα τῶν ρωσικῶν χρονικῶν καὶ ἐξακολουθεῖ μὲ τὰς ἱστορικὰς μαρτυρίας περὶ τῆς ἐπιθέσεως τοῦ ρώσσου πριγκηπος Oleg. Μεταξὺ ἄλλων μᾶς πληροφορεῖ ὅτι τὸ ρωσικὸν χρονικὸν τὸ λεγόμενον τοῦ Νέστορος ἀναφέρει ἐκστρατείαν τοῦ ἰσχυροῦ ἡγεμόνος Ὀλέγ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ 907, ἀλλὰ τὸ γεγονός τοῦτο εἶναι ἄγνωστον εἰς τοὺς βυζαντινοὺς συγγραφεῖς. Δι' αὐτὸ πολλοὶ ἱστορικοί, ὅπως π.χ., οἱ S. Runciman, H. Grégoire καὶ M. Levchenco, θεωροῦν τὴν ἐκστρατείαν ταύτην μυθικὴν, ἐνῶ ἀντιθέτως οἱ Ostrogorsky καὶ K. Ἄμαντος ἰσχυρίζονται ὅτι εἶναι πραγματικὴ. Γνωσταὶ εἶναι ἕξ ἄλλου αἱ τρεῖς ἄλλαι ἐπιθέσεις τῶν ρώσσων τὸ 860, 941 καὶ 1043, διότι ὑπάρχοντες ἀρκεταὶ πληροφορίαι εἰς τὰ κείμενα τῶν ἱστορικῶν τοῦ Βυζαντίου ὡς καὶ τῶν Ἀράβων καὶ Λατίνων. Ἀμφιβόλου σημασίας εἶναι ἡ νέα πηγή, ἡ διὰ πρώτην φοράν χρησιμοποιηθεῖσα, τοῦ ἄραβος Masudi, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει τὸ ὄνομα Alawandi ὡς βασιλέως τῶν Ρώσσων. Ὁ Vasiliev σχετίζει τὸ ὄνομα τοῦτο μὲ τὸν Oleg. Ὁ σεβαστὸς καθηγητὴς μᾶς δίδει ὄλην τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν τὴν ἀφορῶσαν εἰς τὰς ἐκστρατείας ταύτας καὶ τὰς πηγὰς των, ἵνα ἀποδείξῃ τὴν πραγματικότητα τῆς δευτέρας ἀμφιβαλλομένης ἐπιθέσεως ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπίσης ἐξετάζει τὴν σημασίαν τῆς λέξεως «δρομίται» ὡς βοήθημα πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ του. Συμφώνως πρὸς τὰ ὑπάρχοντα στοιχεῖα δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι πράγματι ἐγένεε μία μικρὰ ἐκστρατεία τοῦ Oleg τὸ 907, ἀλλὰ αὕτη ὡς μὴ σημαντικὴ περιεφρονήθη ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν τοῦ Βυζαντίου διότι ἐπιθέσεις τοῦ εἵδους αὐτοῦ ἐγένοντο συχνότατα ἐκ μέρους οὐχὶ μόνον τῶν Ρώσσων ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων πολυαρίθμων καὶ ἐχθρικῶν τῆς αὐτοκρατορίας γειτόνων.

Εἰς τὸ δεύτερον ἄρθρον του ὁ καθηγητὴς Vasiliev ἐξετάζει τὰς σχέσεις τοῦ Γάλλου βασιλέως Hugh Capet μὲ τὸ Βυζάντιον. Εἰς τὴν μελέτην ταύτην περιγράφει τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Γάλλου εἰς τοὺς Βασίλειον Β' καὶ Κωνσταντῖνον Η' εἰς τὴν ὁποίαν ζητεῖ πριγκίπισσαν Βυζαντίου ὡς νύμφην διὰ τὸν υἱὸν του Ροβέρτον. Ὁ Vasiliev νομίζει ὅτι μὲ τὴν φράσιν *filia sancti imperii*, θυγάτηρ τῆς ἱερᾶς αὐτοκρατορίας, ἐννοεῖ ὁ Γάλλος βασιλεὺς ὄχι ἀπλῶς μίαν ὁποιαδήποτε πριγκίπισσαν, ἀλλὰ στενωτάτην συγγενῆ, ὡς π.χ., ἀδελφὴν εἴτε θυγατέρα τοῦ δυναστεύοντος. Ἐξακολουθῶν περαιτέρω ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἡμιμυθώδης τῆς Δύσεως βυζαντινὴ πριγκίπισσα Liutgard δὲν εἶναι θυγάτηρ τοῦ Ρωμανοῦ Β' καὶ ἀδελφὴ τῆς Θεοφανοῦς καὶ Ἄννας.

Ὁ διακεκριμένος ἱστορικὸς F. Dvornik ἀσχολεῖται μὲ τὸν ρόλον τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων εἰς τὰς οἰκουμενικὰς συνόδους καὶ ἐξετάζει τὸ

δύσκολον πρόβλημα τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ κράτους. Ἡ μελέτη του ἐδῶ περὶ τοῦ σπουδαίου τούτου θέματος εἶναι εἶδος εἰσαγωγῆς ἑνὸς βιβλίου τὸ ὁποῖον πρόκειται προσεχῶς νὰ ἐκδώσῃ. Μεταξὺ ἄλλων πηγῶν ἀναφέρει ὁ Dvornik τὰς ἐπιστολὰς Κυπριανοῦ τοῦ Καρχηδονίου ὁ ὁποῖος περιγράφει τὸν τρόπον τῆς ἐνάρξεως τῶν πρώτων τοπικῶν συνόδων, καὶ παρατηρεῖ ὅτι αἱ σύνοδοι ἐβασίζοντο ἐπὶ τοῦ συστήματος τῆς πολιτικῆς συγκλήτου τῆς Ρώμης. Προσθέτει ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ οὐδέποτε εἶχε τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου, οὔτε εἰς τὴν σύγκλητον, οὔτε δὲ καὶ εἰς τὴν Σύνοδον τῆς Νικαίας. Ἀποκρούει τὴν γνώμην ὅτι οἱ ἐπίσκοποι ἦσαν ὄργανα, ἐκούσια καὶ μὴ, τῶν αὐτοκρατόρων. Ἡ ἀναλογία τῶν ἱερῶν συνόδων μὲ τὴν ρωμαϊκὴν σύγκλητον λύει πολλὰς ἐκ τῶν πολυαρίθμων δυσκολιῶν τοῦ σπουδαίου τούτου θέματος, τῆς σχέσεως δηλαδὴ τῶν αὐτοκρατόρων καὶ ἐπισκόπων. Προσθέτει τέλος ὅτι οἱ αὐτοκράτορες καὶ οἱ πάπαι καὶ ἐπίσκοποι ἐκάλουν τὰς συνόδους.

Ὁ καθηγητὴς A. Grabar, γνώστης τῆς χριστιανικῆς καὶ βυζαντινῆς ἀρχαιολογίας, περιγράφει εἰς ἐκτενῆ μελέτην τὰ ἀνευρεθέντα ἐν Μυρσίνῃ τῆς Κιλικίας βυζαντινὰ ἀντικείμενα, μεταφερθέντα εἰς Ρωσσίαν, τὸ πρῶτον δὲ δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ N. Condacov. Ἀσχολεῖται εἰδικῶς μὲ τὸ médallion τὸ ὁποῖον ἐξετάζει λεπτομερῶς, καὶ καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι πρᾶγματι ἐχρησιμοποιοῦτο τοῦτο ὡς εἶδος φυλακτοῦ, ὅτι ἐπίσης ἀνήκει εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰουστίνου Β', καὶ ὅτι ὁ ἀπεικονιζόμενος ἐν αὐτῷ εἶναι ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας. Ἀναφέρει τὰ κωνσταντινᾶτα ὡς δείγματα πρὸς σύγκρισιν. Τὸ ἐνδιαφέρον ἄρθρον τοῦ κ. Grabar συνοδεύεται μὲ εἰκόνας τοῦ θησαυροῦ τούτου τῆς Κιλικίας.

Εἰς ἄλλο ἄρθρον ὁ καθηγητὴς G. Dorney, γνωστὸς ἱστορικὸς καὶ ἀρχαιολόγος τῶν πρώτων χριστιανικῶν καὶ βυζαντινῶν χρόνων, ἐξετάζει εἰς μίαν πλήρη καὶ ἐνδιαφέρουσαν μελέτην τὸ ζήτημα τῆς χρονολογίας τῆς κτίσεως τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ἀποδεικνύει πειστικῶς ὅτι τὸ κτήριο ἐκδομήθη οὐχὶ ἐπὶ Κωνσταντίνου ἀλλὰ ἐπὶ Κωνσταντίου. Ἐξετάζει λεπτομερῶς ὅλας τὰς πηγὰς καὶ δίδει ἐκτενῆ βιβλιογραφίαν. Ὁ κ. Dorney προωθεῖ ἐπίσης τὸ πρόβλημα τῆς γνησιότητος τοῦ βίου τοῦ Κωνσταντίνου ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου ἢ μᾶλλον τοῦ ψευδο-Εὐσεβίου, καὶ ἀποδεικνύει ὅτι ὁ βίος αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἐπιστεύετο ὅτι εἶναι ἔργον τοῦ Εὐσεβίου, ὑπέστη σημαντικὰς ἀλλαγὰς καὶ προσθήκας ὑπὸ μεταγενεστέρων ἱστορικῶν. Συμφωνεῖ δηλαδὴ μὲ τὴν γνώμην τοῦ H. Grégoire περὶ τούτου.

Ὁ καθηγητὴς M. Ἀνάστος θίγει τὸ ζήτημα τοῦ ἀτρέπτου τοῦ Χριστοῦ, ἵνα ἐξετάσῃ τὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατηγορίαν κατὰ τοῦ Θεοδώρου τῆς Μοψουεστίας. Ἀσχολεῖται διὰ μακρῶν μὲ τὴν ἔννοιαν τῶν θρησκευτικῶν ὄρων *τρεπίος, ἀτρεπτος* καὶ *ἀναλλοίωτος*, καὶ ἐξακολουθεῖ μὲ τὴν περιγραφὴν τῆς ἐπικρίσεως τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τὴν ἐξέτασιν τῆς Χριστολογίας τοῦ ἀσε-

βοῦς Θεοδώρου ἐπὶ τῇ βάσει νέων πηγῶν. Γενικῶς ὑποστηρίζει τὴν γνώμην τῆς δικαιοσύνης τῶν ἰδεῶν τοῦ αὐτοκράτορος, ἀποκρούει δὲ τὰς ἀπόψεις τοῦ R. Devreese ὁ ὁποῖος ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ Θεόδωρος ἦτο Ὁρθόδοξος καὶ οὐχὶ αἰρετικός.

Ἡ τελευταία μελέτη ἀσχολεῖται μὲ τὰ μωσαϊκὰ τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ τοῦ ἀνευρεθέντος ἐν Νικοπόλει τῆς Ἡπείρου. Ὁ συγγραφεὺς E. Kitzinger μᾶς πληροφοροεῖ ὅτι ἡ μελέτη αὕτη εἶναι τὸ πρῶτον μέρος σειρᾶς τριῶν ἄρθρων περὶ τῶν μωσαϊκῶν τῶν παλαιοχριστιανικῶν βασιλικῶν τοῦ πρῶτου ἡμίσεος τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

HARRY HIONIDES

Hans-Georg Beck, Theodoros Metochites, Die Krise des byzantinischen Weltbildes im 14. Jahrhundert, München 1952, 80, σ. 1-149.

Ἡ ἔρευνα τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, καὶ ἰδίᾳ εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὸν τομέα τοῦ πνεύματος, ἔχει τύχει μέχρι σήμερον τῆς προσοχῆς πολλῶν ἐρευνητῶν καὶ ἀξιόλογα εἶναι τὰ μέχρι τοῦδε πορίσματα. Ἀπομένουν ὅμως ἀρκετὰ ἀκόμη νὰ γίνουν μέχρις ὅτου καταστῆ ἐφικτὴ ἡ μεγάλη προσδοκωμένη περὶ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ καὶ σκέψεως σύνθεσις. Συμβολὴ εἰς τὸν πρὸς ἐπίτευξιν εὐρὴν τοῦτον σκοπὸν τῆς Βυζαντινολογίας εἶναι ἡ ἀνὰ χεῖρας μελέτη τοῦ Hans-Georg Beck, ἥτις εἰδικώτερον ἀνήκει εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἐργασιῶν ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἀντικείμενον εἶχον τὴν ἔρευναν τῶν πνευματικῶν καὶ πολιτιστικῶν ζυμώσεων εἰς τὸ Βυζάντιον κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Παλαιολόγων. Ὁ καὶ δι' ἄλλων παρεμφεροῦς περιεχομένου ἐργασιῶν γνωστὸς συγγραφεὺς ἀναζητεῖ καὶ ἐκθέτει εἰς τὴν ἐπὶ ὑψηλοῖα εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου ὑποβληθεῖσαν ἀνὰ χεῖρας μελέτην, σειρὰν ἀλληλοσυγκρουομένων ἐκδηλώσεων καὶ ἐμφανίσεων τοῦ βυζαντινοῦ βίου, ὅπως αὐταὶ προβάλλουν διὰ μέσου τοῦ ἔργου γνωστοῦ συγγραφέως καὶ πολιτικοῦ ἀνδρὸς τοῦ Βυζαντίου, τοῦ Θεοδώρου Μετοχίτου (1263-1332), ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἐκπροσώπων τοῦ πνεύματος.

Ὁ μελετητὴς τῆς ἱστορίας τοῦ βυζαντινοῦ κράτους εὐρίσκειται συχνὰ ἐνώπιον ὅτε μὲν ἀκάμπτου δογματισμοῦ, ὅτε δὲ μυστικισμοῦ καὶ κατανύξεως δὲν προφθάνει νὰ διαπιστώσῃ γνωρίσματα γηρασμένου κράτους καὶ ἐκπλήσσει ἀντιμετωπιζῶν ἀκατάβλητον δύναμιν ἀντιστάσεως ἐναντίον ἐχθρῶν ἐξ ὅλων τῶν πλευρῶν ἐμφανιζομένων· παραπλεύρως εἰς ἀνθρώπινον τύπον παρακαμῆς ἀναπηδᾷ πλῆθος δυναμικῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι καθορίζουν τὸν